COLLOQUIUM AREA "MODERN STUDIES IN FICTION LITERATURE TRANSLATION"

DISCURS POLIMORF ÎN CORESPONDENȚA LUI VASILE VASILACHE / POLYMORPHOUS DISCOURSE IN THE CORRESPONDENCE OF VASILE VASILACHE

Maria ABRAMCIUC, Associate Professor,
Researcher-Coordinator, PhD
(The "Bogdan Petriceicu-Hasdeu" Institute
of Romanian Philology, Moldova State University)

margacurtescu@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-0186-0224

Received: June 1, 2025 | Reviewed: June 13, 2025 | Accepted: June 25, 2025
UDC 81 |https://doi.org/10.62413/cqm.2025.22

Abstract

Our article examines specific aspects of epistolary discourse organization in the love correspondence of the writer Vasile Vasilache. These letters, composite constructions par excellence in which the dominant discourse is erotic, are addressed to the young Marianna Lomako and are characterized by a heterogeneous thematic structure and enunciative polyphony. The polymorphism of the discourse is a defining feature of these letters, which are shaped both by sentiment and a narrative impulse.

Within the epistolary space, the speaker inserts details about his intimate emotions, confessions about his creative activities, meditations, essayistic sequences, mini-reviews of literary works, short stories, journal entries, paraphrases, and more – all of which reveal the writer's deliberate application of rhetorical strategies.

Keywords: *Vasile Vasilache, polymorphous discourse, discursive organization, epistle, epistolary, letter writer, utterance, enunciation*

Prozatorul Vasile Vasilache, una din vocile notorii ale şaizecismului basarabean, autor al faimosului roman *Povestea cu cocoşul roşu* (1966), s-a afirmat printr-o scriitură complexă, neconformă tehnicilor oficiale, exersate doctrinar de majoritatea congenerilor săi. Miza pe aforistic şi parabolic, pe expresia cu tâlc, pe limbajul esopic, pe ambiguitate, insinuare, aluzie, teatralitate,

carnavalesc, parodic etc. distonau, la modul periculos, cu peisajul epic autohton din epocă. Scriitorul sondează fondul patriarhal, valorificând mecanismele prozei moderne şi chiar ale celei avangardiste. Coroborate cu filosofia folclorică neaoşă, dar şi cu cea orientală (chineză şi indiană), viziunile artistice ale creatorului i-au imprimat operei sale o dimensiune artistică inconfundabilă.

Virtuţile narative ale lui Vasile Vasilache s-au transferat şi în corespondenţa sa, în special în cea de dragoste, transpusă din rusă în română de Victor şi Valeriu Vasilache, fiii scriitorului, şi reunită în cele două volume intitulate *Post-restant. Scrisori inedite* (Chişinău, 2023). Scrisorile adresate Mariannei Lomako (în scrisori, Maşa, Maşulea, Marika etc.), care îi va deveni a doua soţie şi traducătoarea în limba rusă, înglobează detalii despre trăirile intime ale locutorului, mărturisiri vizând activitatea sa de creaţie, dar şi meditaţii, secvenţe eseistice, mini-recenzii ale unor opere literare, nuvelete, pagini de jurnal, parafraze etc. – toate denunţându-i talentul narativ nativ şi aplicarea cu care îşi subordonează strategiile retorice, abilitatea de a diversifica situaţiile de comunicare, de a le combina, a le conecta între ele şi de a le asambla în textul epistolar. Anume astfel se explică autenticitatea misivelor circumscrise unui sentiment ardent şi unei sincerităţi dezarmante.

> „Într-adevăr, paginile epistolare de cel mai mare interes şi de cel mai viu farmec sunt acelea în care autorul se găseşte la polul opus al artificiozităţii, al stilului căutat, al expresiei pedante, al pozei, adică se situează într-un unghi de unde să ne apară nemistificată personalitatea lui" (Săndulescu, 1972, p. 13).

Obiectul cercetării noastre constă în examinarea şi comentarea formelor de discurs identificabile în epistolarul de dragoste al lui Vasile Vasilache. Eterogenitatea tematică, dialogismul constitutiv şi polifonia discursivă sunt indicii ale acestor scrisori. Originale prin felul cum sunt dispuse şi organizate enunţurile autonome în texte unitare, epistolarul se prezintă ca un spaţiu discursiv complex. Mai în toate aceste construcţii, compozite prin excelenţă, formele discursive se configurează aleatoriu, în funcţie de intenţiile comunicaţionale ale autorului, dar şi de ritmul trăirilor sale interioare. „Scrisorile mele către tine sunt întotdeauna «văluroase», cu creste, în schimb sincere şi «pirpirii»…", îi declară tinerei din Crimeea în epistola datată 2.IV.1978.

De obicei, tipurile de discurs sunt „reprezentate de vorbirea directă, vorbirea indirectă, vorbirea directă legată şi de vorbirea directă liberă, modalităţi ce permit reproducerea sau relatarea lanţului comunicativ" (Nagy, 2015, p. 127). În scrisorile lui Vasile Vasilache, „lanţul comunicativ" se organizează perfect, căci spaţiul epistolar este constituit în formă de puzzle, secvenţele autonome amalgamând naraţiunea, descrierea, explicaţia, argumentul etc. Expeditorul îşi contextualizează sentimentele, ideile, opiniile în monologuri, solilocuri, conversaţii mimate, citate, comentarii etc. Fragmen-

tul decupat din scrisoarea datată 11.VI.75 atestă prezența, în același context, a elementelor de discurs narativizat, reprodus și transpus:

> „…Totuși sunt sigur: ceea ce ține de sfera sufletului – vine din „creier", nu din inimă; un mic gol și ai o înscenare teatrală fără suflet… Întreg Dostoievski din asta-i alcătuit: rațiunea naște „monștri" de felul lui Ivan… și Smerdeakov. Ivan e monstruos prin „gândirea"-i logică de natură aristotelică-euclidiană. În virtutea căreia acționează Smerdeakov și Raskolnikov. Și ca să-ți fie și mai clar, îți voi descrie, revenind la starea mea din scrisoarea precedentă, când m-ai mustrat, cum că, după ce brusc „m-am consumat", am început a mirosi a ars. Ți-i minte, îți spuneam în scrisoare (pe care ți-am trimis-o) că încerc un sentiment și de rușine… și de mândrie – și asta simultan… După vreo trei zile, întorcându-mă de la „gimnastică" – hodoronc-tronc! –„creierul" intră în dispută, drăgăliță doamne, cu „emoția". „Căci tu nu trebuia nici să te rușinezi și nici să te mândrești, ci să te revolți", întocmai-întocmai! SĂ TE REVOLȚI, dragul meu!
>
> – De ce să te revolți? „Pentru că tu, Vasile, o adori", iar măria-sa se supără! – acum îți dai seama, ce „feste" cumplite ne poate juca rațiunea? Mașa a înțeles ce „feste" cumplite ne poate juca rațiunea? În clipa asta am sesizat… una din tainele și enigmele întregii creații dostoievskiene. Mașa: Tolstoi rămâne mereu pe spiralele „sufletului și a imboldurilor sale". Iar Dostoievski ia și provoacă ciocnirea acestor imbolduri cu rațiunea – și de aici se iscă continue „tunete și fulgere" în special privind chestiunile cardinale de etică-morală: credința-binele-răul și celelalte „șmecherii Creștinești".
>
> Când însă îți voi trimite „Dao De Jing" – îți vei da seama că și Tolstoi, și Dostoievski sunt „copii candizi", mai bine zis copii săraci cu duhul ai unei ramuri firave și degenerative a acestui dao – trebuie să privești cu alți ochi la cele din jur și atunci dispare și „drama", și „tragedia" existenței – te reîntorci la izvoare: yoghin și semizeu – în Orient… semifiară-monstru-neputință fascizantă – în Occident… Și e dat să învingă primitivul, potrivit legilor naturii a cărei părticică suntem…" (Vasilache, 1, 2023, p. 49-50).

Având ca dominantă discursivă explicația, secvența debutează cu teza epistolierului referitor la relația *rațiune – suflet*, argumentată imediat prin câteva note critice asupra tipologiei unor personaje dostoievskiene, ceea ce mai jos îi va facilita îndrăgostitului înțelegerea propriilor sentimente („starea mea din scrisoarea precedentă"). Apoi, locutorul reproduce o dispută între creierul și emoțiile sale (confruntarea dintre *rațiune* și *suflet*), fapt ce-l determină să dezlege „una din tainele și enigmele întregii creații dostoievskiene". Astfel, verbalizarea incertitudinilor sale de îndrăgostit este probată prin intermediul formulelor sugestive, de discurs indirect – prin trimiteri la exemple din literatura marilor clasici ruși sau prin evocări ale conceptelor filosofice orientale. În totalitate, fragmentul comentat constituie o mostră de discurs hibrid, polimorf, în care se regăsesc elemente de vorbire directă și indirectă, incizii prin care în discursul de bază sunt incluse idei decupate dintr-o scrisoare trimisă anterior și transpuse indirect: citarea „dialogului" *rațiune – simțire*. Polifonia formelor discursive (vorbire directă, indirectă, vorbire di-

rectă legată) din acest fragmentul îi relevă epistolierului individualitatea stilistică, statutul intelectual (preocupările pentru literatura universală şi pentru filosofia orientală), spiritul critic şi cel analitic, forţa de reprezentare etc.

În majoritatea epistolelor trimise Mariannei, *câmpul discursiv* (Maingueneau, 1976) este extins, în interiorul acestui spaţiu delimitându-se clar structuri cu diverse dominante discursive. Asemenea stratificări şi conexiuni ale enunţurilor sunt curente în epistolarul scriitorului. Vom ilustra ideea examinând structura discursivă a scrisorii din 25 iunie 1975, unde secvenţele elaborate în câteva regimuri discursive sunt reunite într-un text unitar.

Textul debutează abrupt cu un citat din poemul lui Vladimir Mayakovsky, *Marşul de stânga* (*Левый марш*, 1918), pretext pentru declanşarea demersului epistolar. Prima secvenţă reprezintă un silogism cu tema devalorizării conceptului de *viaţă* în religia creştină. Aici, actul discursiv este centrat pe explicaţii, argumentări şi concluzii:

> „Maşulea, salve!
> „Aveţi cuvântul tovarăşe Mauser!" – cred că după ce-l vei citi pe Lao Zi îţi va fi limpede că şi asta e o „expresiune" feminină. În general voi repeta iarăşi şi iarăşi că secolul nostru e unul „feminin", din care cauză au apărut şi mauserele şi „literatura absurdului". Nu e un paradox, Maşa! Îţi explicam odată: după felul cum se raportează omul la moarte putem judeca despre principiile lui de viaţă… Creştinismul a devalorizat viaţa, punând accentul pe moarte şi pe viaţa de apoi… În virtutea şi drept urmare a unui şir de deducţii s-a ajuns la concluzia că nu există viaţa de apoi (nici judecată, nici răspundere etc.). Deci rămâne o singură viaţă – „iasta"… Iar iastă viaţă-i cusută cu aţă… (Bucurii puţine, e neorânduită, scurtă, mereu o paşte moartea. Au nu e absurdă chestia asta?) Iar raţionamentul ăsta e o judecată curat femeiască! Pentru că totul s-a redus la un singur individ care la drept vorbind nici măcar nu s-a fost împlinit… şi nu are nimic în comun cu Viaţa în general" (*ibidem*, p. 53).

În secvenţa a doua, epistolerul evocă raportarea (superficială, în viziunea sa) la viaţă a Mariannei. Reproducerea ideilor interlocutoarei, prin intermediul vorbirii directe şi a celei indirecte, oferă indicii privitoare la intenţiile expeditorului de sincronizare cu opiniile iubitei, de explicare a percepţiei eronate a fericirii de către aceasta. Concluziile îi denotă poziţionarea didacticistă, moralizatoare în raport cu tânăra din Crimeea:

> „Aşa că scrisorile tale sunt rodul acelei zemi în care noi fierbem… Mai ales în ultimul timp! Bănuiesc de unde ţi se trage molima asta… Deodată se trezeşte în tine muierea şi începe a protesta în mod aproape inconştient: toată lumea trăieşte (ce înţelegi prin „trăieşte"?) şi se bucură… pe când eu… uite ce de-a „frumuseţi" trec pe alături… „Mama are dreptate!" – exclami tu în somn! Iar a doua zi îţi învinuieşti soarta!… Zadarnic, draga mea!.. Să nu doreşti nimic – dorinţele venivor singure în fuga mare, ne caută ca nişte copii! Când alerg să le potolesc – dorinţele astea – mă aleg numai cu amărăciuni… Cumva parcă iar „feteşti"! Oare chiar atâtea griji şi nevoi s-au abătut deodată peste tine încât ai simţit brusc că e

peste putinţă! Nu te zbate! Ca un bun înotător, dacă vezi că valul vine să te izbească – dă-te afund!" (*ibidem*).

Secvenţa a treia conţine replicile, imaginate, ale iubitei, expuse de expeditor în formulele vorbirii directe şi ale celei indirecte, dar şi unele aluzii, insinuări ale expeditorului, lăsate în suspans.

„Desigur, Vasile face teorie pentru că are „idei de bunic"… Iar Maşa… De ce femeia a fost „înscrisă" la bărbat?!? Ca să nu fie dusă de „urletul hornului", ca să nu urle la lună, ca să aibă alături un mic exemplar pe care să-l roadă ca un gândac de scoarţă…

Şi eu, primind scrisorile tale, confruntând… mai bine zis după ce le-am citit la rând – mai şi bănuiesc câte ceva, însă asta mă priveşte doar pe mine… (Stop: oare vrei într-adevăr „să reluăm fumatul!" (în sens direct şi în celălalt sens) Da?)" (*ibidem*, p. 54).

În următoarea secvenţă, a patra, ca, de altfel, şi în cea finală, aşa-zisul discurs al destinatarei este iarăşi deturnat şi apare, în mod inventiv, transpus în interiorul demersului epistolar. Plasarea, în scrisoare, a discursului destinatarei implică prezenţa sa în câmpul discursiv al epistolierului, întreţinerea unui dialog perpetuu cu iubita sa. Această interferenţă de „voci" amplifică şi dinamizează actul discursiv:

„Închei aici, Maşa… Nu-mi fac iluzii că vei veni la „Koktebel". Nici mama nu permite, deoarece Andrei… Ş-apoi şi alte chestii incomode acolo, la Koktebel. Căci altminteri am fi putut găsi un ungheraş! Ce-ai să zici de asta?" (*ibidem*, p. 34).

Penultima secvenţă conţine un autoportret-ficţiune, cu accente de basm folcloric. Mărturisirea făcută adresantei ia formă autoreflexivă, vorbirea directă se topeşte într-un discurs sincopat, cu vibraţii afective înalte. Frecvenţa punctelor de suspensie şi a exclamaţiilor imprimă secvenţei dramatism:

„Aşadar, simt în răstimpuri că o afurisită de Babă-cloanţa…m-a preschimbat… în urs domesticit! Zău aşa! Şi simt că sunt rodul unei vrăji – băiatul cutare-a-lui-cutare, şi văd-pricep… că eu-ursul sunt ameninţat cu bâta, cu tăciuni încinşi, ba şi miere mi se bagă sub nas – doar-doar o să mă ridic pe picioarele dinapoi… sau o să încep a ţupăi… Şi repet mereu în sinea mea: o, nu sunt urs, nu, – sunt un prinţ pe care soarta-maşteră l-a fermecat… şi o aştept pe cea de-a doua mare vrăjitoare – geniul buncare să mă preschimbe iarăşi în om! Nu aveam de gând, zău, să-ţi scriu astea… Căci astfel m-am „prins", m-am lăsat „momit" şi m-am purtat nepotrivit cu adevăratul taoism. Tu însă îmi eşti scumpă „cu capul tău", nu doar cu inima…" (*ibidem*, p. 55).

La observaţiile noastre de mai sus, care se constituie doar ca un preambul al subiectului de cercetare, am mai adăuga faptul că discursul epistolar al scriitorului îşi extrage autenticitatea şi din *ritmicitate*. Reluarea repetitivă, în debutul scrisorii din 23.XI.78, a cuvântului *ratio* (< lat., „raţiune", „calcul", „motiv") produce un efect de tensiune emoţională, ritmul fiind aici „elementul care combină în dinamica sa afectivul cu reflexivul, el este cel care ordo-

nează fundamental pasta textului, dându-i configuraţia originară şi originală în acelaşi timp" (Panaitescu, 1994, p. 167). Intonaţia enunţiativă, alternată cu cea interogativă, provoacă ruptură în interiorul discursului, ceea ce reflectă cu starea sufletească a expeditorului:

> „Maşul'!
> Tăcerea ta se poate interpreta în fel şi chip (în funcţie de dispoziţie, de oboseală sau – de ce nu aş spune? – de zădărnicia unui calic care răscoleşte o grămăjoară de foc rămasă din an…, în speranţa de a mai da peste nişte tăciuni încinşi de la care să-şi aprindă ţigara… Apoi apare şi se citeşte în toate *ratio* dumitale… Din *ratio* te-ai întorlocat?.. Din *ratio* ai scris, ai dat semne de viaţă? Şi tot din *ratio* ai… amuţit? Totului tot vom pune pe seama lui *ratio*: locomotivele s-au salutat încrucişându-se şi şi-au văzut de drum (bineînţeles, fiecare fochist sau „cazangiu" bagă în fluieratul lui şi o înjurătură – a lui şi numai a lui, după cum i-i cheful (!)?" (*ibidem*, p. 246).

Generată de o spontaneitate impresionantă, corespondenţa de dragoste a lui Vasile Vasilache se distinge printr-o arhitectură discursivă complexă, unde secvenţele narative se conjugă cu cele explicative, argumentative, interogative, exclamative, deductive etc. Asemenea texte nu-i sunt relevante lectorului doar „ca să afle cum este lumea, sau cum a trăit scriitorul, ci ca să-şi dea seama cum, prin scriere, existenţa s-a transformat în altceva: într-un proces creator" (Ciocârlie, 2019, p. 18). Scrisorile prozatorului nu menţin doar informaţia existenţială, ci se remarcă prin filonul meditativ-filosofic şi ornamente stilistice, încât par o prelungire a scrisului său literar. Identitatea scriitorului se suprapune peste cea a epistolierului care emite şi dezbate idei, ficţionează realităţi, le reprezină teatralizat şi le exprimă în formule stilistice specifice unui veritabil spaţiu literar.

Bibliografie

Ciocârlie, L. (2019). *Mari corespondenţe* (ed. a 2-a, rev. şi adăug.). Editura Tracus Arte.

Maingueneau, D. (1976). *Initiation aux méthodes de l'analyse du discours: problèmes et perspectives*. Hachette.

Nagy, R. (coord.) (2015). *Dicţionar de analiză a discursului*. Editura Institutul European.

Panaitescu, V. (coord.) (1994). *Terminologie poetică şi retorică*. Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Săndulescu, Al. (1972). *Literatura epistolară*. Editura Minerva.

Vasilache, V. (2023). *Post-restant. Scrisori inedite*, vol. I. Ediţie îngrijită şi traducere din limba rusă de Victor şi Valeriu Vasilache. Editura Polisam.